

Η ΡΙΩΝΙΑ ΝΕΟΤΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΥΠΟ

HEINRICH RICKERT

Επιείδη συνειδισμένοι ἐν τῇ ἴστορίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος νὰ ὅμιλοῦμεν περὶ ἀρχαιότητος, ἐννοοῦμεν δὲ δι' αὐτοῦ πρὸ παντὸς τὸν "Ελληνας καὶ τὸν "Ρώμαιος. Ἡδηδός Francis Bacon, ὁ ὃποῖος εἰθεώρει τὴν ἀλήθειαν ὡς μίαν «ιδυγατέρα τῆς ἐποχῆς» καὶ ἐνεκά τούτου ἥγωνίζετο ὑπὲρ τοῦ παρόντος καὶ κατὰ τοῦ παρελθόντος, ἡμφισβήτησε τὸν ὅρον «ἀρχαιότης». Οἱ ἀρχαῖοι, οἵτω νομίζει ο διοικητής Bacon (π.χ. *Novum Organon* I, 84), δὲν εἶναι οἱ πρὸ πολλοῦ τεθνεῶτες ἀνθρώποι, ἀλλὰ ἡμεῖς, οἵτινες ζῶμεν σήμερον· οἱ δὲ λαοὶ τῆς κιλούμενης ἀρχαιότητος δέον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἡμᾶς, νὰ γραφτησθοῦν ὡς ιέοι. Ὁ Bacon ἥθελε δι' αὐτοῦ νὰ στραφῇ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ κατὰ τῆς αὐθεντικότητος καὶ τοῦ ἀπολύτου κύρους τῶν "Ελλήνων. Ἐνόμιζεν δὲ τοιούτοις ἡμέραις ἐποχὴ πρέπει, ὡς μεταγενεστέρα, νὰ θεωρηθῇ συνάμα καὶ ὡς ἡ ὠριμωτέρα καὶ ὡς ἡ περὶ τοστερον ἀνεπιγμένη, κατὰ τοῦτο δὲ δύναται νὰ ἔγείρῃ μείζονας ἀξιώσεις κύρους ἀπὸ τὸν προγενεστέρους βεβαίως, τῇ ἀληθείᾳ δύμως νεώτερους λαούς.

Εἶναι δυνατὸν νὰ υιοθετήσῃ τις τὸν ἴσχυρισμὸν τοῦ Bacon δὲ οἱ κιλούμενοι ἀρχαῖοι εἶναι τῷ δόντι οἱ ιέοι; Εἰς τὰς ἡμέρας μάλιστα καθ' ἓντος ζῶμεν, δὲν θὰ ἐκλάβῃ τις τοῦτο ὡς μίαν ταπείνωσιν τοῦ αὐθεντικοῦ κύρους τῶν ἀρχαίων. Ἡ νεότης θεωρεῖται γενικῶς σήμερον ὡς προτέρημα. Τῷ δόντι δὲ εἶναι δυνατὸν ἡ ἀντίληψις, δὲ οἱ "Ελληνες εἶναι ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ κατ' ἔξοχὴν νέοι, νὰ ἐνισχυθῇ καὶ διὰ μιᾶς ἄλλης ἀπόψεως· δύναται τις νὰ διμιήσῃ περὶ μιᾶς σήμερον ἀκόμη ὑπαρχούσιης καὶ ἴσχυούσης νεανικότητος τῶν "Ελλήνων, καὶ συνεπῶς νὰ προσδώσῃ εἰς τὸν λαὸν τοῦτον ἡ ἀλωνίαν νεότητα.

Ἡ γενικωτάτη ἀποψίς, ἀπὸ τῆς δροίας εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ τοῦτο δικαίως, εἶναι καταφανής. Οἱ "Ελληνες δέον ἐνεκά τούτου ἀκριβῶς νὰ ἐμφανίζωνται εἰς ἡμᾶς ἀκόμη ὡς νέοι, διότι ἡσάν ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις οἱ πρῶτοι οἵτινες ἐδημιούργησαν ἐκεῖνο ἐπὶ τοῦ δροίου στηγρίζεται ἀκόμη ὁ πολιτισμὸς τῆς ἡμετέρους ἐποχῆς. Ἐξετάζοντες τοὺς

"Ελληνας έξετάζομεν τῷ δντι τὴν ἴδικήν μας νεότητα· τὸ τέκνον ἐγένετο ἐπὶ τοῦ προκειμένου δικαίῳ τοῦ ἀνδρός. Τοῦτο ἵσχυει εἰδικῶς διὰ τὴν ἐπιστήμην ἢ τὴν φιλοσοφίαν. Παρὰ τοῖς "Ελλησι φιλοσόφοις, οἵτινες, καθόσον γνωρίζομεν τὴν ἴστορίαν, ἐνδιέτριψαν τὸ πρῶτον ἐν τῇ αὐτηροτάτῃ τῆς ἐννοίᾳ λέξεως περὶ τὴν ἐπιστήμην, εὑρίσκομεν ἐκεῖνο εἰς τὸ δόποιον συνισταται ἀκόμη σήμερον ἢ ἀρχὴ πάσης ἐπιστήμης. Ἐνταῦθα λοιπὸν δὲν πρόκειται μόνον περὶ πράγματος χρονικῶς μοχλοῦ, ἀλλὰ συγχρόνως περὶ πράγματος μετὰ τοῦ δόποιον μοχλοῦ πάντοτε πᾶς τις ὅστις θέλει νὰ φιλοσυφίσῃ.

"Αλλὰς διατυποῦντες τὸ πρᾶγμα λέγομεν ἢ νεότης τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, συνάμα δὲ καὶ αἱ ἑλληνικαὶ θέσεις τῆς ἐπιστήμης γενικῶς, εἴναι συνάμα αἱ δι' ἀπάσας τὰς ἐποχὰς ἵσχυουσαι ἀρχαὶ τοῦ ἀγαθοῦ τούτου τοῦ πολιτισμοῦ, ἥτοι τῆς ἐπιστήμης καθόλου. Τὸ ἀρχέγονον, ὃπερ διενοίημησαν οἱ "Ελληνες εἴναι στοιχειώδες, ὑπὸ τὴν ἐννοιαν μᾶς συνεχοῦς θεμελιώσεως, ἥτοι εἴναι ἀρχὴ θεμελιοῦσα τὴν ἐπιστήμην γενικῶς. Στρεφόμενοι δὲ πρὸς τοὺς "Ελληνας καὶ κατανοοῦντες ἐκ τῶν ὑστέρων τὰ νοήματα αὐτῶν, δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ γίνωμεν νέοι δι' ἐκείνων καὶ οὕτω πως νὰ συμμετάσχωμεν τῆς αἰωνίας νεότητος αὐτῶν.

Εἶναι δυνατὸν νὰ καθορίσωμεν ἐννοιολογικῶς σαφῶς κοὶ συντόμως τὴν γενικωτάτην αἰτίαν ὡς πρὸς τὰ ἀνωτέρω; Βεβαίως παραιτούμεθα ἐνταῦθα πάσης ἀναλυτικῆς ἴστορικῆς ἐκθέσεως, ζητοῦμεν δὲ νὰ ἐπεξεργασθῶμεν μόνον τὸ σημεῖον ἐκεῖνο τὸ δόποιον μᾶς ἀναγκάζει νὰ εἴπωμεν, ὅτι οἱ "Ελληνες τὸ πρῶτον καὶ συνεπῶς δι' ὅλους τοὺς χρόνους ἔξηλθον, δι' ἐνὸς θεμελιώδους βῆματος, ἐκ τοῦ προεπιστημονικοῦ ἢ προφιλοσοφικοῦ σταδίου τοῦ πολιτισμοῦ καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ κατ' ἔξοχὴν ἐπιστημονικὸν καὶ φιλοσοφικὸν στάδιον. Συνίσταται ἵσως τὸ πρῶτον τοῦτο βῆμα εἰς ἐκεῖνο τὸ δόποιον προδίδει εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν τὴν αἰωνίαν νεότητα, ὑφ' ἦν ἐννοιαν ὡρίσαμεν ἀνωτέρω; Προπαρασκευίζοντες τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο, φύπτομεν πρωτίστως ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς φιλοσοφίας γενικῶς. Πᾶσα ἐπιστήμη ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν γνῶσιν· πᾶσα δὲ γνῶσις προϋποθέτει τρεῖς παράγοντας· πρῶτον ἐν ὑποκείμενον ἢ ἐγὼ τὸ δόποιον γιγνώσκει, δεύτερον ἐν ἀντικείμενον τὸ δόποιον γιγνώσκεται, καὶ τρίτον ἐν μέσον δι' οὗ τὸ ὑποκείμενον δύναται νὰ γνωρίσῃ τὸ ἀντικείμενον καὶ τὸ δόποιον εἶναι κατὰ τοῦτο τὸ μέσον ὑπό-

τὴν κυρίαν σημασίαν τῆς λέξεως, καθότι εὑρίσκεται εἰς τὸ μέσον μεταξὺ ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου, εἰς τρόπον ὡστε νὰ συνδέῃ ἀμφότερα πρὸς ἄλληλα. Ἡ οὖσία τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ καθορισθῇ ἐντῇ ὑδιορρυθμίᾳ αὐτῇς καὶ ἐκ τῶν τούτων παραγόντων. Ἡ πρώτη φιλοσοφία τῶν Ἑλλήνων ἐστράφη κυρίως πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς γνώσεως καὶ δὴ κατὰ τρόπον καθ' ὅν, τὸ γιγνῶσκον ὑποκείμενον ὡς καὶ τὸ μέσον τῆς γνώσεως ἥγνοοῦντο ἢ παρεμβίζοντο ἀσυνειδήτως ὑπὸ τῶν πρώτων Ἑλλήνων φιλοσόφων. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοῦτο ἔαν διατιθέμεθα, ἐνταῦθα δπον πρόκειται νὰ φιλοσφῆσωμεν ἐπὶ τοῦ θεμελιώδους βῆματος τὸ δποῖον τὸ πρῶτον οἱ "Ἑλληνες ἔκαμπν, χωρὶς νὰ ἔνδιατρίψουν περὶ τὴν ἴδιαν αὐτῶν πρᾶξιν, νὰ στραφῶμεν κινδύνως πρὸς τὸ ὑποκείμενον, τοῦτέστι πρὸς τὸν ἀνθρωπὸν δστις ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν γνῶσιν, τότε δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν δτι ἐν Ἑλλάδι ἐγεννήθη νέον εἶδος ἀνθρώπων, τὸ δποῖον προηγουμένως δὲν ὑπῆρχε καὶ δτι τὸ εἶδος τοῦτο κατέστησε δυνατὸν τὰν ἐπιστημονικὸν ἢ φιλοσοφικὸν τρόπον τοῦ διανοεῖσθαι καθέλου. Γὰν οὖσίαν τοῦ εἶδους τούτου θὰ συνταυτίσωμεν πρὸς ἔκεινο εἰς τὸ δποῖον συνίσταται ἢ αἰωνία νεύτης τῶν Ἑλλήνων.

Συνήθως χαρακτηρίζει τις τὸ νέον καλλίτερον συγκρίνων τοῦτο πρὸς ἔκεινο τὸ δποῖον εἶναι ἀμέσως προγενέστερον τούτου. οὗτο δὲ κατανοεῖ τὴν θεμελιώδη διαφορὰν τὴν ὑφισταμένην μεταξὺ προγενεσιέου καὶ μεταγενεστέρου. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον θὰ ἐπιληφθῶμεν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα τοῦ ζητήματος. Πρὸς ἀκριβεστέραν δμως ἐπεξεργασίαν τῆς θεμελιώδους ἀντιθέσεως μεταξὺ ἀρχαίου καὶ νέου θὰ ἐπεβάλλετο νὰ μὴ περιορισθῶμεν εἰς τὴν ἐπιστήμην ἢ τὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ νὰ ἐπιχειρήσωμεν νὰ κατανοήσωμεν δσον εἶναι δυνατὸν γενικῶς τὴν ἴδιορυθμίαν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς τοὺς προγενεστέρους τρόπους πνευματικῆς ζωῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον εἶναι ἀνάγκη νὰ στραφῶμεν καὶ πρὸς ἐν ἔτερον πεδίον τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὸ δποῖον τὸ βῆμα τὸ δποῖον οἱ "Ἑλληνες ἔκαμαν παρουσιάζει ἀναλογίας πρὸς τὸ βῆμα δι' οῦ οἱ "Ἑλληνες ἔφθασαν εἰς τὴν ἐπιστήμην ἢ τὴν φιλοσοφίαν.

Πρὸς τοῦτο ἀναφέρομεν ἐν γράστὸν χωρίον τῆς ἴστορίας τοῦ Θουκυδίδου. "Ο ἴστορικὸς οὗτος ἐμφανίζει τὸν Περικλῆ ἐν τῷ ἐπιταφίῳ αὐτοῦ λέγοντα «φιλοκαλοῦμεν μετ' εὐτελείας καὶ φιλοσοφοῦμεν δνευ μαλακίας». Ποίαν ἔννοιαν ἔχει τὸ χωρίον τοῦτο ἐν σχέσει

πρὸς τὸ ὅλον τοῦ ἐταφίου λόγου δὲν ἔρωτ ὅμ·ν ἐνταῦθα. Ἐδρεῖ εἰς
ἡμᾶς νὰ Ἰδούμεν ὅτι ἐνταῦθα ἡ τέχνη συμπαρατίθεται τῇ ἐπιστήμῃ
ὅς μία ἴδιαι τέρα ἐνέργεια τῶν Ἑλλήνων· τοῦτο δὲ βεβαίως δὲν εἶναι
τυχαῖον, διότι τῷ ὅντι ἐκεῖνο τὸ δποῖον οἱ Ἑλληνες ἐδημιούργησαν
ἢ π' ἀμφοτέρων τούτων τῶν πεδίων ἀποτελεῖ μίαν νέαν ἐποχήν, τὴν
σημασίαν τῆς δποίας κατανοοῦμεν κάλλιστα μόνον ὃν συγκείνω-
μεν τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐκεῖνα ἐνὸς ἄλλου μεγάλου πολιτισμέ-
νου λαοῦ καὶ συγχεκριμένως πρὸς τὰ ἔργα τὰ δημιουργηθέντα ἐν Αἰ-
γύπτῳ ἢ π' ἀμφοτέρων τῶν πεδίων τούτων.

II

Πρὸς τοῦτο ἀφορμώμεθα ἐκ τῆς αἰγυπτιακῆς τέχνης. Ἡ ἴδιορ-
ουμία αὐτῆς, ἥτις ἔχει δι' ἡμᾶς σημασίαν, εἶναι καταφανής, ὅχι τόσον
εἰς τὰ ἔργα τῆς κανονικῆς γλυπτικῆς ὃσον εἰς τὰ ἀνάγλυφα, συνεπῶς
δὲ καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ ἵχνογραφίαν, δηλαδὴ παντοῦ ἐκεῖ ὃπου
ὁ ἡμέτερος κόσμος τῶν τριῶν διαστάσεων ἀνάγεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν
τῶν δύο διαστάσεων, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον μεταμορφώνεται.
Εἰς τοὺς κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον παριστανομένους ἀνθρώπους παρα-
τηρεῖ εὐκόλως πᾶς τις ὅστις εἶναι συνειθισμένος εἰς ειδονπαῖκα ἔργα
τέχνης, ὅτι αἱ κατατομαὶ τῶν κεφαλῶν δεικνύουσι τὰς γραμμὰς
τῶν ὁμιλῶν τῷ ὅντι ἐκ τῆς πλευρᾶς, ἥτοι πλαγίως, ἐνῷ τὸν ὀφθαλμὸν
ἐκ τῶν ἔμπροσθεν. Πόθεν προέρχεται τοῦτο; Ἡ αἰγυπτιακὴ τέχνη
παρουσιάζει συγγένειαν πρὸς τὸν τρόπον καθ' ὃν ἵχνογραφοῦ σήμερον
ἀκόμη τὰ παιδιά. Καὶ αὐτὰ παριστάνουν συνήθως τὰ πρόσωπα επι profi-
le, τὸν δὲ ὀφθαλμὸν επι face. Διατὶ πράττουν τοῦτο; Αἱ δύο διάφοροι
ὄψιαι τῆς ὁμιλίας καὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶναι ἐκεῖναι αἴτινες, ὡς ἴδιαι τέρως
χαρακτηριστικαί, ἐντυποῦνται συνήθως εἰς τὴν μνήμην. Βεβαίως οἱ
αἰγύπτιοι καλλιτέχναι διείποντο ὅπο τῶν αὐτῶν αἴτιων. Ἀναφορικῶς
πρὸς τοῦτο δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι, τόσον τὰ παιδιά ὃσον καὶ οἱ
Αἰγύπτιοι, δὲν ζωγραφίζουν κυρίως ἐκεῖνο τὸ δποῖον κατὰ τὴν στιγμὴν
τοῦ ζωγραφίζειν τῷ ὅντι βλέπουν, ἀλλὰ ἐκεῖνο τὸ δποῖον διετήρησαν
καλλίτερον ἐκ τῶν παριστανομένων πραγμάτων ἐν τῇ μνήμῃ αὐτῶν.
Ἐκ τῆς γνώσεως τῆς διὰ τῆς μνήμης προσγενομένης γνωρίζουν ὅτι ἡ
ἥλις ἔχει μορφὴν σκαπάνης, δὲ ὀφθαλμὸς παρουσιάζει μορφὴν ὁσιειδῆ.
Ἀναλόγως δὲ πρὸς ταῦτα διάμορφώνεται ἡ ἀνθρωπίνη κεφαλὴ κατὰ
τὸ ζωγραφίζειν.

Τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ καὶ ἀπὸ μᾶς γενικοτέρας ὑπόψεως. Ἡ γνῶσις ἡμῶν ἔτις ἐντεποῦτα καλλίτερον εἰς τὴν μηδὲ μην, εἶναι ἡ ἀντή, τοὺλάχιστον εἰς πολλὰς περιπτώσεις, μὲν ἐξίνη τὴν ὅποιαν χρησιμοποιοῦμεν καλλίτερον εἰς τὴν πρακτικὴν ζωῆν. Ἡ αἵτια δὲ τούτου εἶναι φανερά. Ἀρχικῶς εἶμενθα ὅλοι ἔκεινοι τὸ ὅποιον χαρακτηρίζει τις σύμβολον δι' ἐνδεικτικοῦ ὅρου, «πραγματισταί». Λίδοιμεν προσοχὴν εἰς τὰ πράγματα μόνον ἕιρ' ὅσον ἔχουσε σημασίαν διὰ τὰ πρακτικὰ ἡμῶν συμφέροντα. Ἀνάγκαι τῆς καθηματικῆς ἡδονῆς προσδιορίζουν συνεπῶς, τοὺλάχιστον κατὰ μέγα μέρος, τὰς γνωστεις τὰς ὅποιας ἔχομεν περὶ τοῦ περιβάλλοντος ἡμῶν. Ὅπο τὴν ἔποψιν ταύτην δικαιούμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τόσον τὰς ἴχνογραφίας τῶν παιδιῶν ὅσον καὶ τὰ ἀνάγκην φα τῶν αἰγυπτίων καὶ λιτεράων «πραγματιστικά». Λειτουργούν ἔνα αἰσθητικὸν πραγματισμόν.

Τὸ προκείμενον θέμα θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τὸ ἀναπτεῖσθομεν εὐκόλως. Ἐν τούτοις ἀρχούμεναι εἰς τὸ νὰ προσθέσωμεν ἀκόμη ἐν παραδείγμα. Εἰς τὰ αἰγυπτιακὰ ἀνάγκην φα τὰ περισσότερα πρόσωπα στρέψοντα πρὸς ἡμᾶς τὴν δεξιὰν κατατομῆν (profile). Παραβασίς τοῦ γενικοῦ τούτου τρόπου τοῦ παριστάνειν γίνεται συνήθως μόνον τότε, ὅταν εἶναι ἀναγκαῖον, ἐκ λόγων συμμετρίας, νὰ παρουσιασθοῦν οἱ ἀνθρώποι καὶ ἐκ τῆς ἀριστερᾶς αὐτῶν πλευρᾶς. Τὸ γεγονός τοῦτο τὸ παρετήρησαν πρὸ πολλοῦ οἱ γνῶσται τῆς αἰγυπτιακῆς τέχνης, ἡ ἀλτίᾳ ὅμως τούτου δὲν ἦτο εἰς αὐτοὺς ἐντελῆς νοητή. Ἐσχάτως διιστὸς ὁ Heinrich von Recklinghausen ἐδημοσίευσεν μίαν πραγματείαν ἐν τῇ «Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde» (63. Band, 1. Heft) περὶ «Rechtsprofile und Linksprofile in der Zeichenkunst der alten Aegypter» ἥτοι περὶ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν κατατομῶν ἐν τῇ ἴχνογραφικῇ τέχνῃ τῶν ἀρχαίων αἰγυπτίων. Ἡ πραγματεία αὕτη, ἀνεξαρτήτως τῶν σκέψεων, αἱ ὅποιαι ἐνδιαφέρουν ἡμᾶς ἐπὶ τοῦ προκειμένου οὐπει φάσεις ἐπὶ τῆς πολλάκις παρατηρηθείσης ἰδιορρυθμίας τῆς αἰγυπτιακῆς τέχνης.³ Εμφανίζει δὲ συνάμα ἐκ νέου ἔκεινο τὸ ὅποιον ἐπιθυμοῦμεν νὰ ὀνομάσωμεν πραγματιστικὸν χαρακτῆρα. Οἱ Αἰγύπτιοι παριστάνονται λατὰ τὸν Recklinghausen τὸν ἀνθρώπον κατὰ κανόνα ἐκ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, διότι ὁ ἀνθρώπος εἶναι κατὰ κανόνα δεξιός (ἐργάζεται διὰ τῆς δεξιᾶς χειρός).⁴ Ενεκα δὲ τούτου κατὰ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ, δπως π.χ. κατὰ τὴν χρῆσιν τῶν βραχιόνων, ὅταν τοξεύει ἢ δταν ἐργάζεται διὰ τῆς ἀξίνης, μεταχειρίζεται τὸν δεξιὸν βραχίονα κατὰ τρό-

πον ὅστε μία παράστασις ή δύο ή αρκεύγει νὰ παρουσιάσῃ εἰς ήμας τὸν ἀνθρώπον ἐκ τῶν δημόσιων, κατ' ἀνάγκην παρουσιάζει εἰς ήμας τὴν δεξιὰν αὐτοῦ κατατομήν. Ὁ Heinrich von Recklinghausen σημειώνει καὶ ὡς πρὸς τοῦτο καὶ ὡς πρὸς ἄλλας ἴδιορρυθμίας τῆς αἰγυπτιακῆς τέχνης τὸν ἔξι: «Ἡ διάνοια ήμῶν δημιουργεῖ εἰκόνας ἀνταποχρινομένας πρὸς τὰ ἔργα ήμῶν, διαν δὲν προσφέρονται τοιαῦται εἰς αὐτὴν μάστιχος ἔξιθεν, διὰ τῆς μεταμορφώσεως τῶν μὴ ἀνταποχρινομένων εἰς τὰ ἔργα ήμῶν ἐντυπώσεων τῆς ὁράσεως. Ἡ μνήμη ήμῶν διατηρεῖ κατ' ἔξοχὴν παραπτάσεις ἀνταποχρινομένας εἰς τὰ ἔργα ήμῶν, διότι μόνον αὗται εἶναι ίκαναι νὰ κυβερνήσουν τὴν κίνησιν τῶν μελῶν ήμῶν καὶ νὰ διευθύνουν τὴν ἐνέργειαν ήμῶν. Ὁ ἀρχέγονος καλλιτέχνης παραλαμβάνει τὰς εἰκόνας αὐτὰς ἐκ τῆς μνήμης αὐτοῦ καὶ ἔχνογραφεῖ ή ζωγραφίζει παντοῦ καὶ πάντοτε συμφώνως πρὸς τὴν παράστασιν, τόσον εἰς τὸν Αἰγυπτίους δον καὶ εἰς τὸν σημερινοὺς φυσικοὺς λαοὺς, συνάμα δὲ καὶ εἰς τὰ παιδιά. Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ ἔχνογραφεῖν εἶναι ὁ ψυχολογικῶς προγενέστερος καὶ εἰς πάντα ἐμφυτος». Τοῦτο εἶναι βεβαίως ἀληθὲς καὶ ἐπικυρώνει τὸν δι' ήμας σπουδαῖον πραγματιστικὸν χαρακτῆρα τῆς αἰγυπτιακῆς τέχνης. Ὁ ἀνθρώπος παρουσιάζεται ἐν αὐτῇ, δον εἶναι δυνατὸν περισσότερον, ἐν τῇ πρακτικῇ αὐτοῦ μορφῇ. Τυῦτο προσδίδει εἰς τὰ αἰγυπτιακὰ ἔργα τὴν εἰς πάντας εὐνόητον «ζωηρότητα» ή δύοια ἀκριβῶς κατὰ τὰς ήμέρας ήμῶν, δον κηρύσσεται ή φίλοσοφία τῆς ζωῆς (Lebensphilosophie), προξενεῖ ἐντύπωσιν καὶ εἰς εὐρυτέρους ἀκύρη κύλους. "Οπως παρατηροῦμεν δτι τὰ αἰγυπτιακὰ πρόσωπα ζοῦν, οὔτω πως ζῶμεν καὶ ήμεῖς κατὰ τὰ ἔργα ήμῶν.

"Αν λοιπὸν συγχρένωμεν τὰ ἔργα τῆς ἐλληνικῆς τέχνης πρὸς τὰς αἰγυπτιακὰς αὐτὰς μορφὰς θὰ παρατηρήσωμεν δτι παρουσιάζουσιν ἐλάχιστη ζωηρότητος τοῦ πραγματιστικοῦ εἶδους. Β. βαίως, ὑπὸ δρισμένην ἔννοιαν, δυνάμεθα νὰ δονομάσωμεν καὶ τὰ ἐλληνικὰ ἔργα ὡς ἔξοχως «ζωντανά», τοῦτο δμως στηρίζεται ἐπὶ ἐνιελῶς ἀλλων παραγόντων. "Οτι δὲ ἀφορᾶ τὸν πραγματισμόν, τὰ ἔργα ταῦτα εὑρίσκονται εἰς θεμελιώδη ἀντίθεσιν πρὸς τὰ καλλιτεχνήματα τῶν Αἰγυπτίων. Οἱ καλλιτέχναι, οἱ δύοιοι ἐδημιούργησαν αὐτά, ἀπεσπάσθησαν δλοκληρωτικῶς ἐκ τῆς πρὸς τὴν πραγματικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου προσανατολισμένης ἀντιλήψεως. Οὔτοι δὲν ήθελαν νὰ παραστήσουν ἐκεῖνο τὸ δύοιον ἐνετυπώθη εἰς αὐτοὺς ἐκ τῆς ίδιας ζωῆς καὶ ἐκ τοῦ

ίδιον αὐτῶν περιβάλλοντο; Μέλι πρωτόγονων πυρίου; Εἰς ἐκείνο τὸ ὄποῖον
τὸ διητικό **ἔβλεπον**. Ἡσαν ιοτάν, κατὰ τὴν καλλιτεχνικήν διαιρέσθαι
σὺν τοῦ κόσμου, περισσότεροι εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν θέαν (An-
sichtung), γορῆς νῦ πρόσθισμαν τι ἐκ τῶν ἀναγκῶν τῆς πρωτείας;
Ζωῆς εἰς τὰς εἰκόνες τας δεδομένας εἰς τὸν ὄρθιαλμόν. Βεβαίος μετεμόρ-
φωνταν καὶ οἱ Ἑλληνες ἔκεινο τὸ ὄποιον ἔβλεπον καθ' ἓνα οἰονδήποτε
τρόπον, συγχρομένως δὲ κατὰ τοόπον δημιουργοῦντα μίαν «δραίαν»
εἰκόνα. Η μεταμόρφωσις δημος ὡς πρὸς τὴν κατέθυνσιν αὐτῶν δὲν
ἐνδιαφέρει ήμας ἐνταῦθα καὶ συνεπῶς δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐρωτήσω-
μεν· ποῦ στηρίζεται «ἡ δραίατης» ἐνδεξικοῦ καλλιτεχνήματος.
Σημαντικὸν εἶναι μόνον τοῦτο, δια τὴν διαιρέσθαι σὺν τῷ φραίσυ
δι «Ἑλλην καλλιτέχνης οὐδαμῶς εἶναι πραγματιστικός προσανατολισμέ-
νος». Τὸ θεατόν, τὸ δρατὸν τοῦ κόσμου ἐμπεριέχει ἐνταῦθα, ὡς τοι-
οῦτο, οὐσιῶδες, ἥφ' ὅσον ἱστορεῖται εἰς τὸν καλλιτέχνην. Δεδομένων δὲ
τούτου ἐπρεπε δι καλλιτέχνης, ὅταν ἡθεῖται νὴ πρωταρήσῃ ἐντελε-
πον εἰ profile, νὰ μορφώσῃ τὸν ὄρθιαλμὸν ἀπὸς βίλεπαι τις αὐτὸν
ἢ τὸν πλαγίον καὶ δι τοὺς ἀντεποῦται συνήθως εἰς τὴν μνήμην τῆς
καθημερινῆς ζωῆς.

Σημερον εἶμεθα τόσον συνειδητένοι εἰς τὸν Ἑλληνικὸν τοῦτον
τρόπον τῆς καλλιτεχνικῆς πραστάσεως, ὥστε πολλοὶ νομίζουν ὅτι
οἰοςδήποτε ἄλλος τρόπος πραστάσεως εἶναι ἀδύνατος καὶ ὅτι τέχνη
ὑπάρχει μόνον ἐκεῖ ὅπου ἐπεκράτηκεν δι Ἑλληνικὸς τρόπος τοῦ θεωρεῖν
τὸν κόσμον. Ἀναφραγμῶς πρὸς τοῦτο εἶναι σπουδῶν νὰ ἔννοιηση
τις, ὅτι ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ τῆς τέχνης ἐν γένει, ἀλλὰ περὶ
ἐνδεξισμένου εἴδους τέχνης τὸ ὄποιον δράλομεν τὸ πρῶτον εἰς
τοὺς «Ἑλληνας». Καὶ δι H. von Recklinghausen τονίζει ὅμητος ἐν
τῇ ρηθείσῃ πραγματείᾳ αὐτοῦ, ὅτι «τέχνη αὐτῇ τὴν ὄποιαν ὑνο-
μάζει «ἀνάλογον πρὸς τὴν δραστιν (seheindrucksgemäßse) «ἀνεκα-
λύφθη» ὑπὸ τῶν «Ἑλλήνων καὶ προσθέτει «παρ' αὐτῶν προσέλαβον αὐτὴν
διλύγον κατ'. διλύγον δικοὶ οἱ ἄλλοι πολιτισμένοι λαοὶ καὶ τόρα περιβάλ-
λει ήμᾶς ἀπὸ τῆς νεότητος ήμῶν καὶ ἀναπτυσσόμεθα τόσον δι' αὐτῆς,
ὥστε κατέστη εἰς ήμᾶς σὺν τῷ γρόνῳ αὐτονόητος.

Τῷ διητικῷ τέχνη ἀπέκτησε διὰ τὴν Εὐρώπην σημασίαν
ἵτις φθάνει πολὺ πέριν τῆς ιστορικοῦ αὐτῆς ὑποστάσεως· δὲν ὑπάρ-
χει δὲ καμμία ἀμφιβολία ὅτι εἰς τὸν μοναδικὸν δόκον τὸν ὄποιον διε-
δραμάτισε, σπουδαιοτάτην σημασίαν εἶχεν δι ποχωρισμὸς αὐτῆς ἀπὸ τὸν

προσανατολισμὸν πρὸς τὴν πρετεικὴν τῆς θεᾶς πεῖθαν καὶ τὸ γε γονὸς ὅτι ἡ τέχνη αὕτη ἔμελε νὰ παραστῆσῃ τὸν κόσμον, ὃ τοις ἀντιλαμβάνεται αὐτὸν ὁ Θεόμενος, ὁ θεωρῶν καὶ οὐλὶ ὁ ἐνεργῶν, ὁ πρακτικός ἀνθρώπος. Εἰς τοὺς Ἑλληνας παρουσιάζεται μία ἀντικειμενικότης ἀνευ ἐνδιαφέροντος, αὗτὴ δὲ εἶναι ἔκείνη ἡ ὅποια καὶ σήμερον ἄγει πολλοὺς, εἰς τὸν μὲν αὐτίσσουν τὴν ἑλληνικὴν τέχνην, κατὰ τὰ κύρια αἴτιος ψευτικὴ στικά, πρὸς τὴν τέχνην ἐν γένει ἢ πρὸς τὴν καὶ ἔξοχὴν αἰλούρη τέχνην.

Εντεῦθεν γίνεται προσιτέρω καταληπτὸν καὶ έμφανίζεται συγχρόνως βιβλίον του ίστορικῶς θυμελιωμάνον τὸ γεγονός ὅτι ὁ Kant έδειχνε τὴν ἀγενή «ἐνδιαιρέμοντος θέαν» (interesselose Anschauung) οὓς ἐν χωρακηριστικόις πίστης τέχνης. Διὸ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ δι’ ὅλην τὴν ἐξ αὐτῆς ἐξαρτωμένην τέχνην τὸ γνώρισμα τοῦτο είναι τῷ θύντι ἀφιβές. "Απασα ἡ νεοτέρα αἰσθητική, ἐφ' ὃσον αὐτῇ σε σχετίζεται πρὸς τὸ αἰσθητικὸν ἔργον του Kant, ἐργάζεται συνετῇ διὰ μιᾶς ἑννοίας τῆς τέχνης ἥ οποία ἔχει τὰς φύσας αὐτῆς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐποχῇ τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὸ ἐγώτημα, ἂν δικαιούμεσθι νὰ ἐπιθυμοῦμεν νὰ εἰχ· ἀλλά
λως τὸ πρᾶγμα, δὲν πρέπει νὰ ἀνατείψῃ ἐνταῦθι. Μόνον τὸ
γεγονός τοῦτο εἶναι βέβαιον, ὅτι διὰ πολλούς ή τέλη καὶ σήμερον
ἐπιτυγχάνει τότε μόνον τὸ κορύφωμα αὐτῆς, ὅταν δη που γεῖ μίαν
θεατὴν εἰκόνα τοῦ κόσμου, χάρην τῆς ὠραίας θέας, εἰς τὸ ίπον ὃτε,
ὅταν τις θεωρεῖ τὴν εἰκόνα ταύτην, νὰ σιωποῦν δἰαὶ αἱ πρακτικαὶ ἐπι-
θυμίαι καὶ αἱ ἀνάγκαι τῆς ἐνεργοῦ ζωῆς. Ἀναφρούντες ποὺς τοῦτο
δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς διὰ τοῦ ἀπογονισμοῦ αὖτοῦ
ἀπὸ τὴν πραγματιστικὴν «κοσμοθεωρίαν» (Weltanschauung) καὶ
διὰ τῆς προσηλώσεώς του εἰς τὴν θέαν τὴν ἐστερημένην σομιφέρον-
τος, ἐπέτυχε μίαν ζωηρότητα καὶ μίαν νεότητα κατὰ τῆς διοίσις αἱ γι-
λιετηοίδες οὐδὲν ἡδυνήθησαν νὰ ποάξωσι.

111

Αἱ ὑποδείξεις αὖται ἀρκοῦν· εἰς τὸ νὰ καταστῆται σαφῆ τὴν οὐσιώδη διαφορὴν τὴν ὑρισταμένην μεταξὺ Ἑλληνικῆς καὶ αἰγα- πτιακῆς τέχνης. Τὰ νῦν στρεψόμεθα πρὸς τὸ πεδίον τῆς γνώσεως τὸ ὅποιον πρὸ παντὸς; ἐνδιαφέρει ἡμᾶς καὶ ἐδοτῶμεν, ὃ πάνταν ἔτος φιν εἶναι δυνατὸν νὰ διμιλήσωμεν περὶ μιᾶς ἀνάλογίας μεταξὺ τῆς

καλλιτεχνικής δημιουργίας καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ διανοεῖσθαι τὸν Ἑλλήνων ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ἔργα τῶν Αἰγυπτίων ἐπὶ ἀμφοτέρουν τῶν πεδίων τούτων.

Βεβαίως οἱ "Ἑλληνες διερήτων οἱ στρόπτου οἱ ὄποιν γενικῶς οὐκέτησαν τὴν γνῶσιν. Μία διμιδεδομένη γνῶσις ὑπῆρχε πολὺ πρὸ τῶν Ἑλλήνων αὐτοῖς ιδίως οἱ Αἰγυπτίοι ἐφευνηταὶ εἶχαν ἥδη ἀποκτήσει μίαν πολυπλοκήν γνῶσιν τοῦ κόσμου. Πιθανὸν οἱ "Ἑλληνες νὰ ἐδιδάχθησαν πιο αὐτῶν συνάμα δὲ καὶ η τέχνη αὐτῶν δὲν ἔμεινεν ἀνέπηρότερος ἀπὸ τὴν Αἰγυπτίων. Εὑθὺς δὲ ὡς στρέψομεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν διαγνώστες οἱ τοῦ ἀντικειμενικοῦ περιεχομένου τῆς γνώσεως καὶ περισσότερον πρὸς τὸ γνωσκον ὑπεκείμενον, ἐμφανίζεται εἰς μετόνονα βαθύδυν καὶ ἀπὸ τὴν Αἰγυπτιακὴν τέχνην χαρακτηριστικόν τε, τὸ δποῖον ἔμποδίζει νὰ διαιλήσωμεν περὶ Αἰγυπτιασθῆς «ἐπιστήμης», ὑπὸ τὴν ξνιοιαν ἦν' οὐ οἱ "Ἑλληνες βροδιάτροις ἵστανται τοῦ ἀγαθὸν τοῦτο τοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ Αἰγύπτιοι ἔργανται, καὶ κατὰ τὸ διενοεῖσθαι ἀκόμη, δὲν ἀπορρίπτονται ἀπὸ τὰς ἀνάγκας τῆς πραγματικῆς ζωῆς η ἀπὸ ἃνα εἰονδήποτε ἄλλον ἔξιθεωρητικὸν δεσμόν. Ἐχοειδέοντο τὴν γνῶσιν αὐτῶν κατὰ μέγι μέρος διὰ τὴν πρᾶξιν αὐτῶν π.χ. διὰ χρονομετρήσεις καὶ γεωμετρήσεις, διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἔδαφους, διὰ τὴν εἰσπραξιν τῶν φύρων κ.τ.λ. καὶ ἐξήτουν τὴν γνῶσιν διά τοιούτους σκοπούς. Κατὰ τοῦτο η γνῶσις αὐτῶν καὶ η τέχνη εἶναι πραγματιστικῶς προσανατολισμέναι. Ἐν τῇ λέξει «γεωμετρίᾳ» διετηρήθη μέχρι σήμερον η ξννοια τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς καταστάσεως τῆς ἐρεύνης. Ἐκεῖνο τὸ δποῖον ὀνόματέ τις ἐν ἀρχῇ οὔτω πως ἦτο πραγματικῶς ἐκεῖνο τὸ δποῖον ὑποδηλοῖ η λέξις αὗτη, ητοι η τέχνη πρὸς μέτρησιν τῆς γῆς καὶ ὅχι «ἐπιστήμη». Τὸ ίδιον συμβαίνει καὶ διὰ τὰ ἄλλα πεδία τῆς γνώσεως. Παρὰ τῶν ἴσχεων η γνῶσις ἐτέθη βεβαίως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει δὲν δικαιούμεθα νὰ διαιλοῦμεν περὶ πραγματιστικοῦ προσανατολισμοῦ. Τοῦτο δυνατός δι' ήματς δὲν ἀποτελεῖ θεμελιώδη διαιροδίν, καθότι καὶ ἐνταῦθα η ἀναζήτησις τῶν γνώσεων ἔμεινεν εἰς μίαν σχέσιν ὑπηρεσίας. Ἐκεῖ δποῦ, ἐνεκα ἔξιθεωρητικῶν σκοπῶν, συσσωρεύει τις τὰς γνώσεις δὲν εἶναι δυνατόν, καὶ ἀν ἀκόμα οἱ σκοποὶ οὗτοι εἶναι δύσον ἔνεστι ὑψηλοὶ καὶ ἀν ἀκόμα ἀποκτᾶ τις δύον ἔνεστι περισποτέρας γνώσεις περὶ τοῦ κόσμου, νὰ γεννηθῇ ἐκεῖνο τὸ δποῖον οἱ "Ἑλληνες ἀπεκάλουν μεταγενεστέρως φιλοσοφίαν.

Βεβαίως καὶ τὸ ἑλληνικὸν διανοεῖσθαι ἀναφέρεται πάντοτε εἰς γνώσεις αἱ ὄποιαι προέκυψαν ἀπὸ συμφέροντα ἔξωθεωρητικά. Ἐφ' ὅσον δημοσίευσις μόνον περὶ τῶν γνώσεων αὐτῶν, δικαιούμεθα νὰ δικαιῶμεν περὶ προδρομικῶν σταδίων τῆς κυρίως ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Ἐκεῖνο τὸ ὄποιον διὰ τοὺς "Ἐλληνας ἦτο φιλοσοφία ὑπάρχει τὸ πῶτογένει, ὅπου ἡ ἔρευνα πρὸς τὴν γνῶσιν ἔχει ἀποκτήσῃ αὐτοτελῆ μπόστασιν, τούτεστι ἔχει ἀποχωρισθῆ ὅχι μόνον ἀπὸ τοὺς μύθους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ συμφέροντα τῆς πρακτικῆς ζωῆς. Τοιοῦτος δὲ τις ἀποχωρισμὸς ἀπὸ τὸν πραγματισμὸν συνετελέσθη παρὰ τοῖς "Ἐλληστα, ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς γνώσεως σαφέστερον ἢ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τέχνης, οἵτως ὅπτε ἐνταῦθα νὰ ἐμφανίζεται πλήρως ἡ θεμελιώδης διαφορὰ αὐτῶν ἀπὸ τῶν αἰγυπτίων.

"Ἡ ἀρχὴ ἡ ὄποια κεῖται εἰς τὸ βίθιος τῆς νέας στροφῆς τοῦ διανοεῖσθαι εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ, ἀναφεροικῶς πρὸς τὸν ἀνθρώπον ὃστις διανοεῖται, ως ἀκολούθως ὁ ἔρευνητής διάκειται τότε μόνον, κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἔννοιαν ἐπιστημονικῶς ἢ φιλοσοφικῶς, ὅταν δὲν ζητεῖ τὴν γνῶσιν, ἵνα δι' αὐτῆς ἐπιτύχῃ σκοπόν τινα κείμενον ἐκτὸς αὐτῆς, ἀλλὰ ὅταν ἐπιδιώκει τὴν γνῶσιν μόνον ἐνεκα τῆς γνώσεως, τούτεστι ὅταν ἀφοσιώνεται εἰς τὸ πρᾶγμα ἀνευ συμφέροντος καὶ δὲν ἐπιθυμεῖ τίποτε ἄλλο ἢ νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀντικειμενικότητα τῶν δῆτων.

"Ἄν ἐννοήσωμεν τὸ οὖσιῶδες; τοῦτο χαρακτηριστικὸν ὡς τὸ ἔξηγήσαμεν, τότε εἶναι κατάφανής ἡ συγγένεια μᾶς τοιαύτης στροφῆς τοῦ πνεύματος πρὸς ἐκείνην τὴν ὄποιαν προτιγούμενως ἀνεπτύξαμεν διὰ τὴν τέχνην καὶ δὴ παρ' ὅλας τὰς διαφορὰς τὰς ὄποιας τὰ δύο ταῦτα πεδία παρουσιάζουν. Εἴδομεν δὲ τὸ "Ἐλλην καλλιτέχνης θέλει νὰ παραστήσῃ ἐκεῖνο τὸ ὄποιον προσφέρεται εἰς τὸν ὄρθαλμόν. Ενδιαφέρει δὲ αὐτὸν ἐκεῖνο τὸ ὄποιον βλέπει καὶ ὅχι ἐκεῖνο τὸ ὄποιον πράττει. Ὁ "Ἐλλην φιλόσοφος θέλει, διὰ πρώτην φορὰν ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ἐφ' ὅσον γνωρίζομεν ἐπὶ τῆς γῆς καθόλου, νὰ γνωρίσῃ τὸν κόσμον ὅπως αὐτὸς ἀκριβῶς εἶναι, ἀνευ οὖδενδες ἄλλου ἐνδιαφέροντος τὸ ὄποιον τυχὸν θὰ προέκυπτεν ἐκ τῆς γνώσεως τῆς οὐσίας τοῦ κόσμου. Οὕτω πως γεννᾶται τὸ πρῶτον ἐκεῖνο τὸ ὄποιον ἀποκαλοῦμεν σήμαρον «θεωρητικὸν ἀνθρώπον», ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν πρακτικόν, τύπος ὃστις πρὸ τῶν "Ἐλλήνων δὲν ὑπῆρχε καὶ ὃστις ἀπὸ τῆς ἔποχῆς τῶν "Ἐλλήνων καὶ ἐντεῦθεν δὲν ἐξηφανίσθη ποτὲ ἀπὸ τὴν Εὐρώ-

πην, ήτοι ξέμεινε νέος όπό τὴν ξέννοιαν τὴν ἀγωτέρῳ ἀναφερθείσαν.

Είναι εύκολον νὰ καταδειχθῇ ὅτι κατὰ τὰς σκέψεις αὐτὰς δὲν πρόκειται περὶ ἀπλῆς κατασκευῆς (construction) τὴν δύσιαν ἐκ τῶν ὑστέρων ἀναφέρουμεν εἰς τὸ ποῦγμα, περὶ οὗ πρόκειται. Τὸ πρῶτον χωρίον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ φιλοσοφίᾳ εἰς τὸ δικαίον ἀτεντᾶ ἡ λέξις «φιλοσοφεῖν» μαρτυρεῖ περὶ τοῦ ὅτι διαγράψεις τοῦ χωρίου τούτου γνωρίζει ἀκούσιος ποὺ ήτο ἡ ξέννοια τοῦ πρώτου φιλοσοφεῖν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἀγτίληψιν. Ὁ Ἡρόδοτος ἐμφανίζει τὸν Κροῖτων λέγοντα πρὸς τὸν Σίλιθον ὅτι ἤκουε τὸν φιλοσοφέον γῆν πολλήν **θεωρίης εἰνεκεν** ἐπελήκυνθα;». Διὸ τοῦ χωρίου τούτου ἐκφράζεται σαφέστατα ὅτι ξένεκα τῆς θεωρίας ἐπιχειρεῖ τις μεριὰ τέξειδια καὶ ὅτι ξένεκα τῆς θεωρίας «φιλοσοφεῖ» τις. Τοῦτο κινεῖ τὴν κατάπληξιν τοῦ βαρθύρου, ὅστις ἐκτίμᾷ τὴν γνῶσιν μόνον ξένεκυ πρακτικῶν σκοπῶν, κατ' ἀκολουθίαν δὲν γνωρίζει ἀκόμη τὴν θεωρίαν. Τῷ μητι ενταῦθα πρόκειται περὶ νέου τινός, ἡ δὲ ἐκπληξίας τοῦ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ξέννοιαν προφιλοσοφικοῦ ἢ προεπιστημονικοῦ ἀνθρώπου εἶναι λίαν εύνόητος.

Βεβαίως ὑπάρχει μεταξὺ τῶν πραγματιστικῶν καὶ τῶν καθηαρῶν θεωρητικῶν διακειμένων ἔρευνητῶν, ὡς ἀπανταχοῦ ἐν τῇ ἴστορικῇ ἐξελίξει, σαιρὰ μεταβατικῶν βαθμίδων. Τὰς εἰδικὰς αὐτὰς μορφὰς δυνάμεθα ἐνταῦθα νὰ παρίσωμεν. Ἐκεῖνο τὸ δποῖον ἐνδιαφέρει ἡμᾶς δυνάμεθα νὰ ἐκφράσωμεν καὶ ὡς ἔξης· κατὰ τὴν γέννησιν τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας πρωτηροῦμεν ἀντιστροφήν τινα τῆς σχέσεως τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ μέσου. Ὁ προεπιστημονικὸς ἀνθρώπος, διὸ ποῖος εἶναι πραγματιστικῶς προσανατολισμένος, ζητεῖ τὴν γνῶσιν διὰ νὰ ξήσῃ. Ὁ Ἑλλην ἢ γενικῶς ὁ θεωρητικὸς ἀνθρώπος ἀπομακρύνεται τόσον ἀπὸ ὅλας τὰς πρακτικὰς ἀνάγκας, ὃτε ζῆται διὰ νὰ γνωρίζῃ. Ἰσως πρέπει νὰ προσθέσωμεν διὰ τὰ δύο ἀκόγα σπανίως μόνον ἀπαντῶσι ἐν τῇ ἴστορίᾳ, ἐν τῇ καθηαρᾷ αὐτῶν μορφῇ. Ἡ ἀντιπαράστασις δύμως τῶν τύπων εἶναι παρὰ ταῦτα διδακτικὴ διὰ τὸν ἐννοιολογικὸν διαφορισμὸν τῆς οὐσίας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς γνώσεις τῶν Αἰγυπτίων.

Πρὸς σαφεστέραν δήλωσιν τῆς ἀρχῆς, ἡ δποία διεῖπεν τοὺς Ἑλληνας, διατυποῦμεν τὸ πρᾶγμα ἐν τέλει ὡς ἔξης· πρὸ τῶν Ἑλλήνων αἱ γνώσεις ἦσαν μόνον ἀγαθὸν ἐξηρτημένον ἢ σχετικὸν (Bedingungsgut) τὸ δποῖον τότε μόνον ἔζήτει τις νὰ πραγματοποιήσῃ,

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΙΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Ε.Π.Π.Κ.Τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ὅταν αἱ προῦποθέσεις τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ἐκπληρώσῃ ἦσαν δεδομέναι. Ἡδη ἡ γνῶσις μεταβάλλεται εἰς ἀγαθὸν τὸ ὄποιον ἐπιζητεῖταις ἐνεκα τῆς ἐμφύτου ἀξίας αὐτοῦ. Ἡ γνῶσις συνεπῶς εἶναι δυνατὸν νὰ κατέχῃ ὅχι μόνον σχετικὴν ἢ ἐξηρτημένην ἀξίαν, ἀλλὰ καὶ *ἰδίαν ἀξίαν*. Τῇ ἀληθείᾳ τὸ πρᾶγμα ἔχει οὕτω. Τὴν ἀξίαν δὲ ταῦτη ὄνομαζομεν «ἀλήθειαν». Εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐμφράνεται αὖτη ὡς αὐθιπόστατος καὶ αὐτάρκης ἀξία, ἡ ὄποια δὲν ἔχει πλέον ἀνάγκην μιᾶς δικαιολογίας διὰ ἐξωθεωρητικῶν ἀγαθῶν ἢ καὶ διὰ τῆς χρησιμότητος ἐν τῇ πρακτικῇ ζωῇ.

IV

Ἐκεῖνο τὸ ὄποιον ἐννοοῦμεν ὑπὸ αἰωνίαν γεότητα τῶν Ἕλλήνων ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ δὲν θὰ εἶναι πλέον ἀμφίβολον. Λεδομένου ὅτι τὸ ἀνθροϊδεῖον τοῦ Ἑλληνικοῦ διανοεῖσθαι ἀναπτύσσεται ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀρνητικῶς διὰ τοῦ ἀποχωρισμοῦ ἀπὸ τὸν πραγματισμὸν καθόλου, ἀφ' ἐτέρου δὲ θετικῶς διὰ τῆς ἐκτιμήσεως τῆς ἀξίας τῆς ἀληθείας, ὡς ἀξίας αὐθυποστάτου, ἡ καλούμενη ἀρχαιότης ὑφείλει συγχρόνως εἰς τὰ αἴτια ταῦτα τὸ γεγονός ὅτι ἔξακολουθεῖ νὰ ζῇ μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Ἐκεῖνος δὲν ὄποιος σήμερον φιλοσοφεῖ δέον πάντοτε νὰ γίνεται νέος ὡς ἐπιστήμων, ὑπὸ τὴν ἐννοιαν ὑφ' ἣν οἱ Ἕλληνες πρὸ χιλιετηρίδων ἦσαν νέοι. Δέον ἐλεύθερος ἀπὸ τὰ συμφέροντα τῆς ζωῆς νὰ θεωρῇ τὴν ἀλήθειαν ὡς αὐθυπόστατον ἀξίαν. Τὸ βῆμα ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς πραγματιστικῆς ἀντιλήψεως, ἡ ὄποια κυριαρχεῖ ἀρχικῶς πάντων ἡμῶν, πρὸς τὴν πλήρη ἀπελευθέρωσιν ἀπ' αὐτοῦ καὶ τὴν καλλιέργειαν τῆς γνώσεως, ἐνεκα τῆς γνώσεως, εἶναι ἀκόμη σήμερον τὸ βῆμα ἀπὸ τοῦ ὄποιου, πᾶς τις ὅστις ἐπιθυμεῖ ἐπιτυχῶς νὰ φιλοσοφήσῃ ἐπιστημονικῶς, δέον νὰ ἀρχίσῃ.

Ἄλλù ἵσως, κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀριθμῶς ἐποχήν, προκύψει ἡ ἀμφιβολία, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ νεότης, παρὰ ταῦτα, παρηλθε πρὸ πολλοῦ, τοσούτῳ δὲ μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ ἡμετέρα ἐποχὴ ὑπέστη τὸν πραγματισμὸν ὁητῶς ὡς «φιλοσοφίαν». Δὲν δικαιούμεθα δὲ τὴν κίνησιν ταύτην νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀπομεμονωμένον τι γεγονός, διότι ἐμφανίζεται ὡς σύμπτωμα τάσεων λίγων διαδεδομένων, αἱ ὄποιαι εἶναι γνωσταὶ ἐσχάτως ὑπὸ τὸ ὄνομα «φιλοσοφία τῆς ζωῆς», θεωροῦνται δὲ μάλιστα καὶ λίγων σύγχρονοι.

Κατὰ τὰς προσφιλεῖς αὐτὰς ἀντιλήφθεις θέλει τὶς πλέον οὐχὶ νὰ ζῆ διὰ νὰ φιλοσοφῇ, ἀλλὰ νὰ φιλοσοφῇ διὰ νὰ ζῇ. Αμέλιδη νομίζει τις διὰ τὸ φιλοσοφεῖν δύναται νὰ δικαιολογηθῇ μόνον, ἐπ' ὅσον τίθεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ζωῆς. Βεβαίως δὲν εἶναι πάντοτε ἐντελῶς σαφές τί ἔννοει τις ὑπὸ τὴν ἔννοιαν «ζωήν». Η καθηρῷ ζωήκη ὑπαρξία, τῆς ὁποίας δὲ ἀνθρώπος μετέχει ως καὶ οἰοῦδήποτε ἄλλος ὁργανισμός, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀπασχολήσῃ ήμᾶς σοβαρῶς ἐνταῦθα. Η ζωὴ αὐτὴ γενικῶς δὲν γειάζεται φιλοτορίαν. Δέον συνεπῶς νὰ ἔννοιῃ τις μίαν ζωὴν εἰδικῆς φιλοφῆς, ἵνα ὁποία ὀπωσδήποτε ἐπερβαίνει τὴν γυμνὴν ζωῆν, τὸ ζωῶδες. Τῷ ὅντι δὲ διανοούμενοί τινες, ός οἱ Kierkegaard καὶ Nietzsche, τοὺς ὁποίους πολλοὶ «ὑπερεπιστημονικοί» φιλόσοφοι τῆς ζωῆς ἀκοίουνθοῦν σήμερον καὶ οἵτινες ἀμφότεροι θέλουν νὰ προσανατολίσουν τὴν φιλοσοφίαν εἰς ἑξιθεωρητικὰς ἀξίας, ἔμειναν τοῦτα. Ζιστον μακρὰν παντὸς πραγματισμοῦ ἐπιδιώκοντος τὴν ὠφελιμότητα. Άλλὰ ὀπωσδήποτε καὶ ἀν δρίσῃ τις τὸ νόημα τῆς ζωῆς εἰς τὸ ὄποιον θέον γὰρ ὑπῆρχε τῇ ή φιλοσοφίᾳ, εὐθὺς ὡς θέσει κανεὶς τὴν γνῶσιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἐνδὲ οἰοῦδήποτε ἑξιθεωρητικοῦ σκοποῦ, ἀπιστοὶ πρὸς τὴν ἐλληνικὴν ἀρχὴν τοῦ φιλοσοφᾶν. Τοιαύτη τις στάσις δικαιολογεῖται; Ἀναφορικῶς πρὸς τοῦτο ὡς τεθοῦν ἐν τέλει τοῦ λάχιστον μερικὰ ἐρωτήματα τὰ διοῖα προκύπτονταν ἐκ τῆς παρατηρήσεως τοῦ παρελθόντος. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲν δυνάμεθα νὰ προχωρήσωμεν πέραν τῆς ἀπλῆς θέσεως τοῦ προβλήματος.

Περιοριζόμεθα συγκεκριμένως εἰς τὴν φιλοσοφίαν, τοῦτοστι παραβλέπομεν οὐχὶ μόνον τὴν τέχνην, ἀλλὰ καὶ τὰς εἰδικὰς ἐπιστήμας. Ἀν ίη τέχνη καταπίπτει δταν ἀπιστοὶ εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἀρχὴν τῆς καθαρᾶς ἀντικειμενικῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὸν θεατὸν κόσμον, τοῦτο εἶναι πρόβλημα τὸ ὄποιον λύεται μόνον διὰ ἐνδελεχοῦς ἐρεύνης. Περὶ δὲ τῶν εἰδικῶν ἐπιστημῶν δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ δικαιολογοῦνται αὗται μόνον ἐπ' ὅσον τίθενται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἑξιθεωρητικῆς ζωῆς. Τότε θὰ ἐποεπε τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης διὰ τὰ ὄποια ὑπερηφανεύεται τις σήμερον, νὰ θεωροῦνται ἀνευ ἀξίας, διότι ή ἑξιθεωρητικὴ αὐτῶν ἀξία εἶναι ἐντελῶς προβληματική. Ὡστε ἐνταῦθα ἐνδιαφέρει ήμᾶς μόνον ή φιλοσοφία ως γνῶσις τοῦ συνόλου τοῦ κόσμου. Μόνον ἀπὸ αὐτὴν ἀξιοῖ τις πολλαχῶς νὰ τείχῃ εἰς τὴν

νηρεσίαν τῆς ζωῆς. Τί σημαίνει όμως τοῦτο ἀναφορικῶς πρὸς τὸ πα-
ρελθόν τῆς φιλοσοφίας;

Πρὸς παντὸς δέον νὰ προσέξωμεν τοῦτο· δταν ὑποτίθεται ὅτι ἡ φι-
λοσοφία δέον νὰ τεθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ζωῆς, τότε εἶναι συγεπὲς
νὰ ἀρνεῖται τις εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς ζωῆς» τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐ-
πιστήμης γενικῶς, διότου «φιλοσοφία» — ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν ἔννοιαν — δὲν
εἶναι τῷ οὐτε μηδὲν τῷ μηδὲν νὰ θεωρεῖται πλέον ἐπιστήμη, ἀμα παύσῃ νὰ εἶναι
προσανατολισμένη εἰς τὴν αὐθυπόστατον ἀξίαν τῆς ἀληθείας. Τούναντίον
ἡ «φιλοσοφία» θὰ ἔπρεπε, οὕτως ἔχόντων τῶν πραγμάτων, νὰ ἀναιρέσῃ
τὸ μῆνια τὸ δποῖον ἔκαμαν ἄλλοτε οἱ «Ἐλληνες» καὶ διὰ τοῦ δποίου κα-
τελαβούν κυρίαρχον θέσιν εἰς τὴν φιλοσοφίην τῆς Εὑρώπης καὶ
νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πνεύματικὴν ἔκείνην κατάστασιν, ἡ δποία ὑπῆρ-
χε παντοῦ, δπου πρὸ τῶν Ἑλλήνων ἐπεδίωκε τις τὴν γνῶσιν, ἥτοι νὰ
ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἀπλῆν χρησιμότητα τῆς γνώσεως. Δυνάμεθα νὰ
χαιρετίσωμεν μίαν οὕτω πως βαδίζουσαν «ὑπερεπιστημονικὴν» φιλοσο-
φίαν τῆς ζωῆς καὶ νὰ θεωρήσωμεν αὐτὴν ὡς πρόδον, ἐν συγκρίσει
πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον τοῦ φιλοσοφικοῦ σκέπτεσθαι; Εἶναι δυ-
νατὸν μία τοιαύτη ἐπιστροφὴ νὰ σημαίνει μίαν πρόοδον; Δὲν κεῖται
τούναντίον μία τοιαύτη κατάστασις ἔξω τῆς ἐπιστήμης καὶ δὲν εἶναι
συνεπῶς σημεῖον καταπτώσεως;

Σήμερον ἀσχολοῦνται τινες πολλαπλῶς μὲ τὸ πρόβλημα, ὃν φρεσό-
μεθα πρὸς κατάπτωσιν ἢ ἀν κινούμεθα πρὸς ὑνύψωσιν. Εἰς
τὸ ἐρώτημα τοῦτο εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀπαντήσωμεν κατὰ τρόπον ἰσχύ-
οντα δι' δλα γενικῶς τὰ πεδία τοῦ πολιτισμοῦ, διότι αἱ λέξεις ὑνύψω-
σις καὶ κατάπτωσις ὑποδηλοῦν, ὡς ἐπίσης καὶ αἱ λέξεις πρόοδος καὶ
ἐπιστροφή, ἀξιολυγικὰς ἔννοιας, πρέπει δὲ νὰ γνωρίζῃ τις τὸ μέτρον
τῆς ἀξίας, τὸ δποῖον εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐφαρμόσῃ, διὰ νὰ δύναται νὰ
δικλήσῃ Ἑλλάγως καὶ σαφῶς περὶ δρόμου ὁδηγοῦντος πρὸς τὰ
«ἄνω» ἢ πρὸς τὰ «κάτω». Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ προϋποθέσῃ τις ὅτι
εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθοῦν καὶ νὰ κριθοῦν ὅλα τὰ πεδία τοῦ
πολιτισμοῦ μιᾶς ἐποχῆς διὰ τοῦ μέτρου τούτου κατὰ τὸν αὐτὸν τρό-
πον. Εἶναι δυνατὸν π.χ. νὰ καταπίπτῃ ἡ τέχνη, ἐνῷ ἡ θρησκευτικὴ
ζωὴ νὰ παρουσιάζῃ νέους ἀνθρώπους, ἢ νὰ προοδεύῃ ὁ τεχνικὸς πολιτι-
σμός, ἐνῷ ἡ πολιτικὴ ζωὴ νὰ καταπίπτῃ. Χωρὶς αὐθαιρεσίαν δὲν δυ-
νάμεθα ἔνταῦθα νὰ γενικοποιήσωμεν. Εἴμεθα ἡναγκασμένοι νὰ θεω-
ρήσωμεν ἔκαστον πεδίον τοῦ πολιτισμοῦ χωριστὰ καὶ διὰ τοῦτο δὲν

δικαιούμεθα νὰ ἔλπιζωμεν ὅτι θὰ καταλήξωμεν διὰ γενικῶν περὶ ἀνυψώσεως καὶ καταπτώσεως συζητήσεων εἰς μίαν κοίσιν περὶ τῆς ἀξίας τῆς «ὑπερεπιστημονικῆς» φιλοσοφίας τῆς ζωῆς. Μόνον τοῦτο εἶναι βέβαιον· ὅτι ποὺν καθορίζῃ καγεὶς ἀκριβῶς, ποῖαι ἀξίαι καλλιεργοῦνται διὰ τῆς «φιλοσοφίας» τῆς ζωῆς, ἢ ὅποια θέλει νὰ εἶναι ἀνωτέρα καὶ τῆς ἐπιστήμης, — διὸ καὶ θέτει ἔαυτὴν εἰς τὴν ὑπερεπιστημονικῆς ζωῆς — ἡ ἀξία τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας καὶ εἰδικῶς ὁ ισχυρισμὸς ὅτι ἡ τοιαύτη φιλοσοφία σημαίνει μίαν πρόοδον ἐν συγκρίσει ποὺς τὸν Ἑλληνιτιμόν, εἶναι ἐντελῶς ἀθεμελίωτος.

Οὕτως ἔχόν των τῶν πραγμάτων δικαιοῦται τις γὰ εἴπη ὅτι, ἐν ἀντιθέσει ποὺς ταῦτα, τὸ μέτρον διὰ τὴν φιλοσοφίαν, ἢ ὅποια ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἑλλήνων ἐκυριάρχησε τῆς Εὐρώπης, ἔμεινε πάντοτε ἀμετάβλητον· δι᾽αὐτοῦ δέ ἐμετρᾶτο ἡ ἀνύψωσις ἢ ἡ κατάπτωσις αὐτῆς. Ὁ σκοπὸς τῆς φιλοσοφίας αὐτῆς συνίστατο οὐχὶ εἰς τὴν γνῶσιν τούτου ἢ ἔκείνου τοῦ μέρους, ἀλλὰ τοῦ θεωρητικοῦ γνῶσιν τοῦ συνόλου τοῦ κόσμου· τὸ δὲ μέτρον εἰς τὸ δύοιον πάντοτε ὑπετάσσετο ἥτο ἢ λογικῶς θεμελιωμένη ἀξία τῆς ἀληθείας. Τότε δὲ ἐν αὐτῇ ἥτο δυνατὸν νὰ γίνεται λόγος περὶ ἐνὸς δρόμου ἄγοντος ποὺς τὰ «μνη», οἵταν ἐτίθεντο ἔρωτήματα ἀπολύτως νέα καὶ μέχρι τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἀπαρατήρητα ἢ ὅταν παλαιὰ ἀλυτα προβλήματα τοῦ κόσμου ἐφέροντο διὰ τῆς ἐρεύνης καὶ διὰ τῆς αὐστηρῆς θεωρητικῆς ἀποδείξεως κάπως πλησιέστερον εἰς τὴν λύσιν αὐτῶν. Ἐχομεν λόγον τινὰ ἀναγκάζοντα ἡμᾶς νὰ ἔγκαταλείψωμεν τὸ μέτρον τοῦτο τῆς ἀξίας, δηλαδὴ κατὰ μὲν τὴν ἔρευναν τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ κόσμου νὰ κρατήσωμεν τὸ Ἑλληνικὸν ἴδεωδες, τούναντίον δὲ νὰ ἔγκαταλείψωμεν τὴν ἀληθείαν ως αὐθυπόστατον ἀξίαν, εὐθὺς ως πρόκειται περὶ τοῦ κόσμου καθ' ὅλου, καὶ νὰ ἀντικαταστήσωμεν τὰς λογικὰς αἰτίας διὰ τῶν ἐπικλήσεων ποὺς τὴν καρδίαν, τὴν ἥθικήν θέλησιν, τὴν θρησκευτικὴν πίστιν ἢ καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν θέαν; Εὐθὺς ως θέσιμεν τὸ πρόβλημα κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν δικαιούμεθα ἀμέσως νὰ ἀμφιβάλωμεν περὶ τῆς «ὑπερεπιστημονικῆς» φιλοσοφίας τῆς ζωῆς, ἢ ὅποια θεωρεῖται σήμερον ως ἡ μόνη δικαιολογουμένη ὑπὸ τῆς φροντὶς τῶν πραγμάτων.

Βεβαίως εἶναι δυνατὸν γὰ εἴπη τις ὅτι ἡ ἐποχὴ ἡμῶν δὲν ἔχει νὰ παρουσιάσῃ μεγάλας ἐτιστημονικὰς προόδους ἀναφροτικῶς ποὺς τὴν ἔπιλυσιν τῶν προβλημάτων τοῦ σύμπαντος. Πολλὴ δὲ αὐτῶν τὰ δρποῖα σήμερον κηρύζεται τις ἐμφαντικῶς ως νέαν ἀποκάλυψιν, διετο-

πόθησαν κατὰ προηγουμένους αἰῶνας καλλίτερον, οὐχὶ δὲ σπανίως ἀνηρέθησαν ἔκπαλαι κατὰ τρόπον πειστικόν. Οἱ διανοούμενοι, οἵ δποῖοι ὡς φιλόσοφοι κινοῦν σήμερον τὸ ἐνδιαφέρον εὔρυτέρων κύκλων, γνωρίζουν πολλάκις ἐλάχιστα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ δποῖα ἐπεξηργάσθησαν οἵ πρόδρομοι αὐτῶν. Ἐνεκα δὲ τοῦ λόγου τούτου εἶναι ἀδύνατον νὰ φημάσωμεν εἰς μίαν οὐσιώδη ἐπιστημονικὴν πρόοδον. Ἐπιτρέπεται δῆμος νὰ γίνῃ τοῦτο αἴτια εἰς τὸ νὰ καταθέσωμεν τὰ ὅπλα καὶ νὰ ἀπελπισθῶμεν ἀπολύτως περὶ τοῦ φιλοσοφεῖν, κατὰ τὴν ἀρχικήν, τοῦτέστι τὴν Ἑλληνικὴν ἔννοιαν; Πᾶσα ἐπιστήμη διέρχεται τοιαύτας ἐποχὰς κατωτέρας παραγωγικότητος. Τὰ δυσχερέστατα δὲν ἐπιτυγχάνονται πάντοτε. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχωμεν ὑπομονήν. Ἀπελπιστικὴ γίνεται ἡ κατάστασις μόνον ὅταν ἀρνεῖται τις εἰς τὴν φιλοσοφίαν τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐπιστήμης καὶ θεωρεῖ τὸ γεγονός τοῦτο ὡς μίαν «πρόοδον». Ἐφ' ὅσον παραιτεῖται τις ἐκ τῶν προτέρων τῆς δυνατότητος τῆς γνώσεως τοῦ κόσμου διὰ θεωρητικῶν μέσων, ἀρνεῖται τις συνάμα ἐκεῖνο τὸ δποῖον ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ ὄντις σκοπός, οὐχὶ μόνον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ὑφ' ὅλων ἐκείνων τῶν φιλοσόφων τοῦ παρελθόντος, τοὺς δποίους ὑνομάζομεν «μεγάλους». οὗτο δὲ αὐτοδικάζεται τις εἰς τὴν στειρότητα, εἰς τὴν ἀκαρπίαν καὶ τὴν κατάπτωσιν ἐπὶ τοῦ πεδίου ἐφ' οὗ οἱ «Ἑλληνες ἐδημιούργησαν τὴν φιλοσοφίαν. Οὗτο πως ἐλλείπει ἡ conditio sine qua non διὰ πᾶσαν φιλοσοφικὴν παραγωγικότητα» αὕτη δὲ εἶναι ὁ θεωρητικὸς ἀνθρωπος.

Πῶς θέλει νὰ θεμελιώσῃ τις τὴν ἀναγκαιότητα ἐνὸς τοιούτου βήματος; Τῇ βιοηθείᾳ τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιχειρήσῃ τις νὰ πράξῃ τοῦτο, ἐφ' ὅσον εἶναι συνεπής πρὸς ἑαυτόν, διότι ἡ ἐπιστήμη, οὗτο πως διδάσκουσί τινες, δὲν δύναται νὰ ἀποφασίσῃ περὶ ἐνὸς φιλοσοφικοῦ ζητήματος, καὶ συνεπῶς ἡ ἀλήθεια δὲν ἀποτελεῖ αὐθυπόστατον ἀξίαν. Μήπως ἔχει τις ἄλλα π.χ. ἥθικὰ αἴτια διὰ τὰ δποῖα νὰ δικαιοῦται νὰ ὑπερηφανεύεται ὅτι εὐτυχῶς ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν νεανικὸν στάδιον τῆς φιλοσοφίας; Πολλοὶ ἵσως σκέπτονται οὗτο πως, ἀλλὰ τὰ «αἴτια» αὐτὰ δὲν εἶναι βεβαίως βάσιμα. Εἰς τὸν πλήρη ἥθικον ὁξέος (moralinsauren) λόγον τῶν ἐπιγόνων τοῦ Nietzsche, καθ' ὃν ἡ παραδοχὴ καὶ ἡ τάσις πρὸς τὸ σύστημα εἶναι ἔλλειψις εἰλικρινείας, δέον τούναντίον νὰ ἀντιταχθῇ ὁ ἐπίσης ἰσοδύναμος τούλαχιστον ἰσχυρισμός, ὅτι ὅλαι αἱ σήμερον διαδεδομέναι καὶ ὡς ὑπερεπιστημονικαὶ ἐκλαμβανόμεναι τάσεις ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἀποκαλύπτονται μίαν ἀξιολύπητον ἔλλειψιν

ἔκείνου τὸ δποὶ ν ὁ Hegel ὀνόμασε «θέριο; τῆς θλιθεία, :: εὐθὺς δῶς ἐπανεύρομεν τὸ θάρρος τοῦτο ποὺς τὴν ἀλήθευτην ἡ φύση οφία θάνατοθή ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τὴν Ἑλληνικήν. Ὡς πρὸς τοῦτο γράπε, αἰτεῖται μάνον μία ἀπόρρασις. Η ἀπόκρυψις τῆς φιλοσοφίας ὡς ἐπιστήμης ἀποδεικνύεται συνεπῶς ὡς καθαρὰ αὐθικεσία. Τὸ σύνθητα πρέπει νὰ εἶναι ἐμπόρος μετὰ τῶν Ἑλλήνων, δχι ὅτισθεν αὐτῶν.

Δικαιοτίμεθι θύμως νὰ ἐκπίζωμεν κατὶ τὸ προσεγγὲς μέλλον τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀνανεώσεως τοῦ διανοεῖσθι αὐτὸν τὴν Ἑλληνικὴν ἔποιαν; Ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς ἴστορίας εἰναι δυνατὸν νὰ παράσχῃ εἰς ήμας καὶ ὡς πρὸς τὸ ζήτητα τοῦτο παρηγορίαν. Καὶ αὗτῇ ἡ σημερινὴ κήρυξις τῆς χρεωκοπίας τῆς ἐπιστημονικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς μεταμορφώσεως αὐτῆς εἰς «ἀρετὴν» δὲν εἶναι χιρακτικοτεκόν μόνον τῆς ἡμετέρους ἐποχῆς. Καὶ προγενέστερως ἐκήρυξεν τινες τὴν φιλοσοφίαν ὡς „χρεωκοπημένην” ἡ αντιστοίχη θύμως αὗτη ὑπερεντάχθη ἀμέσως ὃς ἀνακινήθη τὸ θάρρος πρὸς τὴν ἀλήθευταν. Ὅποιοι απολύτως «εὔγρονον» πνεῦμα ἔγραψε, ζνει ἀντιρέωσεν ἐν μόνον παράδειγμα, τῷ 1828 ὁ Wolfgang Menzel εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ περὶ τῆς γεωμαντικῆς φιλολογίας, τὸ δποὶ ν, ἔνεκ τῶν ἐπιμέσεων ἢς ἐνείχε κατὰ τοῦ Goethe, ἐδημιουργησεν ἀντιπαθῆ ἐντύπωσιν, τὰ ἔξη. «Ο ὕψιστος θραύαμβος τῆς φιλοτοιφίας εἶναι ὅτι οὐδέποτε γίνεται αὗτη ἀπόλυτος, ὅτι συνδέει τὴν γνῶστιν τοῦ κόσμου πάντοτε πρὸς τὴν ἰδιορυθμίαν τῶν πνευματικῶν φύσεων, ὅτι δεικνύει τὸν κόσμον πάντοτε εἰς τὸ κάτοπτρον ἐνὸς ἀτομικοῦ πνεύμιατος. Δύναται τις νὰ συγκλίνῃ τὴν φιλοσοφίαν πρὸς τὴν μουσικήν. Οἱ φιλόσοφοι παῖζουν ἐπὶ τοῦ κόσμου». Οὗτοι πως διενοοῦντο πρὸ ἐκατὸν ἐτῶν εἰς τοὺς κύκλους τοῦ μεταγενεστέρου ϕωμαντισμοῦ, κατ’ αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον διανοοῦνται πάλιν κατὰ τὴν σημερινήν ἐποχήν. Η διαφορὰ εἶναι μόνη γὰρ τοῖς σημερινοὶ νεορωμαντικοί, καὶ ὅταν ἀκόμη πτησίζονται εἰς τὸν Kierkegaard καὶ εἰς τὸν Nietzsche, εἶναι πολλάκις λίαν πεζοὶ καὶ ἐστερημένοι παντὸς ϕωμαντισμοῦ φιλισταῖοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ οὔτε καλλιτεχνικῶς προσανατολισμένοι, ἀλλὰ λίαν «ἄμουσοι». Οπως δὲ ὁ Wolfgang Menzel εἶναι σήμερον λησμονημένος οὕτω πως θὰ περιπέσουν εἰς τὴν λήθην καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ ὄμοιδεάται. Ἐκεῖνος δὲ πιστεύει εἰς μίαν θεωρητικῶς γενικήν ίσχυν τῶν σκέψεων αὐτοῦ, ἥτις ὑπερβάλλουσαν τὸ «ἀτομικόν του πνεῦμα» αὐτὸς δὲν δύναται νὰ ἔξασκήσῃ μονίμως γενικὴν ἐπιρροήν. Η μετα-

στροφή πρέπει συνεπῶς θάττον νὰ ἐπέλθῃ διὸ αὐτῆς οὐδὲν βεβαίως τὸ θετικὸν ἐπιτυγχάνεται, ἀλλὰ διανοίγεται καὶ ἐλευθερώνεται ὁ δρόμος διὰ μίαν ἀνύψωσιν τῆς φιλοσοφίας, ή ὅποια δύναται νὰ ἀναγεννηθῇ πάλιν, ἀναζητοῦσα τὴν γνῶσιν τοῦ κόσμου διὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν μεθόδων.

Τὴν ἔλπιδα μάλιστα, ὅτι τοῦτο θὰ συμβῇ ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον, θὺ μέτρετε νὰ τρέψῃ τις κατ' ἔξοχὴν ὅταν διέπεται ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν τῆς φιλοσοφίας τῆς ζωῆς, ἐφ' ὃσον γνωρίζει νὰ διδάσκεται ἀπὸ τὸ παρελθόν. Τότε πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ ὑποθέσῃ ὅτι εἰς τὰς τάσεις, αἱ ὅποιαι, ὅταν πρόκειται περὶ τῆς γνώσεως τοῦ σύμπαντος, ἀρνοῦνται εἰς τὴν ἀλήθειαν τὴν αὐθιμόστατον αὐτῆς ἀξίαν, ὑποχρύπτεται, ὑπὸ μίαν, ωρισμένην ἔννοιαν, δχι μόνον μία ἐναντίον τῆς ἐπιστήμης ἄλλὰ καὶ ἐναντίον τῆς ζωῆς στρεφομένη προσπάθεια. Διάρκεια τῆς ζωῆς ὑπεράνω τῆς ζωῆς ἐξικνουμένη, ὅποιαν ἀκριβῶς ἐπιμυμεῖ ὁ φιλόσοφος τῆς ζωῆς, ὑπάρχει διὰ τὸν θητὸν ἀνθρώπον μόνον ἐκεῖ ὅπου γνωρίζει νὰ ζῇ ὑπεράνω τοῦ ζωικοῦ βίου. Ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες ἔξετέλεσαν τὴν στροφήν, ἀπὸ τὴν ἀξίαν τῆς ζωῆς εἰς τὴν αὐθιμόστατον ἀξίαν τῆς ἀληθείας, διὰ τοῦτο καὶ ἥδυνηθησαν διὰ τῆς φιλοσοφίας αὐτῶν νὰ ζήσουν πολὺ πέραν τῆς χρονικᾶς ἐξηρτημένης αὐτῶν ζωῆς καὶ οὔτω νὰ ζήσουν διὰ μέσου τῶν χιλετηρίδων καὶ νὰ ἐπιτύχουν μίαν ἐπίγειον ἀθανασίαν. Ἀν δὲν ἔκαλλιέργουν τὰς αὐθιμόστάτους αὐτὰς ἀξίας καὶ ἔξετίμων μόνον τὰς ἀξίας τῆς ἀπλῆς, γυμνῆς ζωῆς, τότε θὰ ᾧτο τοῦτο ἀδύνατον. Τὸ γεγονός τοῦτο θὰ ἐπρεπε λοιπὸν νὰ κλονίσῃ κυρίως ἕνα φιλόσοφον τῆς ζωῆς ὡς πρὸς τὴν σοφίαν αὐτοῦ καὶ νὰ δείξῃ εἰς αὐτὸν ὅτι καὶ ὁ φιλόσοφος, ἐὰν θέλῃ νὰ μείνῃ ζωντανός, πρέπει νὰ ἀνανεωθῇ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν καθ' ἣν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες ἦσαν νέοι, νὰ ἔννοησῃ διὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ θέσῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μαῖς αὐθιμόστάτου ἀξίας, κειμένης ὑπεράνω τῆς γυμνῆς ζωῆς. Ἐν δὲ τῇ φιλοσοφίᾳ η ἀξία αὕτη εἶναι η τῆς ἀληθείας, ὅπως ἀνεκάλυψαν αὐτὴν οἱ Ἕλληνες ὡς αὐθιμόστατον ἀξίαν.